

УДК 811.111'42

О. В. Галайбіда,

кандидат філологічних наук, доцент

(Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка)

СИНТАКСИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ МОВИ ОПОВІДАЧА У РОМАНІ У. КОЛЛІНЗА "МІСЯЧНИЙ КАМІНЬ"

У статті висвітлено синтаксичний аспект мовної репрезентації оповідача у романі У. Коллінза "Місячний камінь". Визначено вплив типу художнього мовлення на синтаксичну структуру речень: для роздумів характерні складні та ускладнені синтаксичні структури, для зображення сюжетних подій – прості та складні неускладнені речення. Розглянуто синтаксичні засоби створення експресивності, діалогічності та зображальності оповіді, серед яких виділено й проаналізовано питальні й спонукальні, еліптичні та окличні речення, емфатичні конструкції.

Різноманіття параметрів змістової форми художнього твору, його різних структурних рівнів завжди перебувало в колі інтересів мовознавців і літературознавців (І. В. Арнольд, Н. Д. Арутюнова, І. Р. Гальперін, Д. С. Лихачов, М. М. Бахтін та ін.). Сучасні дослідження з лінгвостилістики розкривають у синтаксисі художньої мови особливу естетику, різні аспекти мовотворчості письменників, інформативну значущість окремих компонентів художнього твору [1; 2]. Письменник-автор "ніколи не входить у художній світ безпосередньо, а завжди опосередковано: через добір предметних деталей, фабулу (причинно-наслідковий зв'язок і розвиток подій) – у дійсність героя, або через носія розповіді – розповідача або оповідача (або цілу систему носіїв викладу) – у дійсність "автора" [3: 8]. Створюючи художній твір, "автор вибирає не тільки предмети і явища дійсності, але й форму розповіді про них. При цьому стають суттєвими не прямі чи опосередковані судження автора, а те, що створюється і як створюється, різні відношення і зв'язки між предметами зображення всередині цілого" [4: 78].

Особливістю творів детективного жанру є введення у художню канву образу детектива-оповідача, який розплутує таємницю вчинення злочину (твори Е. По, А. Крісті, А. Конан Дойла та ін.). Це дієгетичний оповідач, який належить до світу тексту й бере участь у зображуваних подіях [5: 42]. Образ персоналізованого оповідача розвиває оповідну перспективу, динамізує оповідь, оскільки опис подій набуває суб'єктивно-експресивного забарвлення. Англійський письменник XIX ст. У. Коллінз у свій детективний роман "Місячний камінь" вводить образ слуги Бетереджа, який є і персонажем, і оповідачем одного з розділів роману. Мовний портрет Бетереджа привертає увагу багатством синтаксичних структур, які виконують естетичну функцію, надають висловленню більшої яскравості, художності, виразності, прагматичності. Метою нашої статті є виявлення синтаксичних особливостей мови оповідача у романі "Місячний камінь", які створюють логічно-експресивний тон детективної оповіді та визначають особливості ідіостилу У. Коллінза.

При виборі тих чи інших синтаксичних форм письменник керується різними цілями – зобразити об'єкт, емоційно виділити ритмічними засобами найголовніше, наслідувати певну традицію, дотримуватись особливостей жанру тощо [2: 40]. Авторська манера синтаксичної організації роману "Місячний камінь" відбиває особливості детективного жанру, який вимагає уваги до найдрібніших деталей. Тому у мові Бетереджа переважають складні й ускладнені синтаксичні конструкції, які дають змогу доповнити, розвинути, уточнити раніше сказане. Це здебільшого розлогі складні речення з різними типами зв'язку, напр.: *My lady had discovered that I was getting old before I had discovered it myself, and she had come to my cottage to wheedle me (if I may use such an expression) into giving up my hard out-of-door work as bailiff, and taking my ease for the rest of my days as steward in the house* [6: 40].

Проте, такі складні синтаксичні структури переважно передають роздуми та міркування оповідача, для яких характерна складна система взаємозв'язків. Для зображення сюжетних подій він, в основному, послуговується простими або складними неускладненими реченнями: *My daughter Penelope has just looked over my shoulder to see what I have done so far. She remarks that it is beautifully written, and every word of it is true. But she points out one objection* [6: 41]. Отже, для різних форм художнього мовлення характерні різні синтаксичні структури.

Але, окрім інформативної, комунікативної, синтаксичні структури можуть виконувати й зображальну та естетичну функції, передаючи ставлення автора до художньої дійсності та здійснюючи емоційний вплив на читача. Відповідно засоби синтаксичної зображальності можуть виконувати в тексті дві основні функції: а) функцію змалювання об'єктів художньої дійсності (персонажів, їхнього зовнішнього й внутрішнього вигляду, їхніх думок, мови, вчинків, а також загальних подій, ситуацій, пейзажу, неживих предметів зовнішнього світу) та б) функцію вираження суб'єктивно-оцінного ставлення (автора, оповідача, персонажа) до зображуваного чи оповіданого [2: 42].

Мова роману є надзвичайно експресивною та емоційною, чому, перш за все, сприяють емфатичні синтаксичні конструкції. З-поміж них варто виокремити: а) роз'єднані речення (cleft-sentences): *What the servants chiefly resented was her silent tongue* [6: 49]; *All I can say is that the other women pounced on it like*

lightning [6: 49]; б) використання інверсованих конструкцій: *So ran the fanciful story of the Moonstone* [6: 15]; *In came Penelope* [6: 94]; *Little as it was, I hadn't manhood enough to hold up against it* [6: 256]; в) винесення важливого елемента повідомлення на початок речення (fronting), що сприяє його акцентному виділенню: *Whether the letter which Rosanna had left to be given to him after his death did, or did not contain, a confession which Mr. Franklin was suspected her of trying to make to him in her life-time, it was impossible to say* [6: 298]. Винесення додатків у препозицію щодо групи підмета й присудка є характерною рисою синтаксису У. Коллінза: *This Penelope offers to do for me* [6: 41]; *A fairer chance no girl could have had than was given to this poor girl of ours* [6: 49]; *What it was made of, I don't know. What it did, I can tell you in two words – it stank* [6: 99]. Анафоричний повтор інверсованого додатка ще більше привертає до нього увагу: *A sealed letter it had been placed in Limping Lucy's hand, and a sealed letter it remained to me and to everyone about the girl, her own parents included* [6: 298]. Дистанціювання, порушення граматично усталеного порядку розташування членів речення особливо сприяє вираженню емоційності та експресивності висловлення: *I looked in, and there, coiled up on three chairs placed right across the passage – there, with a red handkerchief tied round his grizzled head, and his respectable black coat rolled up for a pillow, lay and slept Sergeant Cuff!* [6: 240].

У. Коллінз послуговується різними засобами стилістичного синтаксису, які, взаємодіючи між собою, створюють експресивну виразність оповіді. Градація та антиклімакс посилюють емоційну напругу та драматизм ситуації: *We all suspected her of having being in the dead woman's confidence, we all tried to make her speak, we all failed* [6: 298]. Антитеза акцентує суперечливість почуттів, викликану подіями роману: *I own I couldn't help liking the Sergeant – though I hated him all the time* [6: 291]; *The tide ebbed, and the tide flowed* [6: 298]. Для передавання роздратування оповідач активно послуговується нанизуванням однорідних конструкцій, актуалізованих повтором сурядних сполучників: *And so it ends in your spoiling canvas with paints, and making a smell in the house, or in keeping tadpoles in glass box full of dirty water, and turning everybody's stomach in the house, or in chipping off bits of stone here, there, and everywhere, and dropping grits into all the victuals in the house, or in staining your fingers in the pursuit of photography, and doing justice without mercy on everybody's face in the house* [6: 98].

Стрункність побудови висловлення досягається вживанням паралельних конструкцій, для яких часто характерна не тільки синтаксична симетрія, але й лексичний повтор: *I never remember her breaking her word, I never remember her saying No, and meaning Yes* [6: 101]. Повтор і паралельні конструкції не тільки акцентують певні деталі оповіді, а й створюють ритмічність прозового малюнка, що сприяє естетичному та емоційному впливу на читача: *If those words meant anything, and if the manner in which he spoke them meant anything – it came to this* [6: 288].

Синтаксис оповіді роману спрямований на вплив на читача, на розуміння, тому для нього характерні явища розмовного мовлення. Домінуючою рисою мови Бетереджа є постійна апеляція до читача, яка створює ефект діалогічності та інтимізації художньої оповіді. Мовними засобами створення такої діалогічності є: питальні та спонукальні речення, які активізують мислення читачів: *What's to be done now? Nothing that I know of, except for you to keep your temper, and for me to begin it all over again* [6: 41], прямі звертання до читачів, в яких неодноразово прогноуються їхні запитання: *And what of that? you will ask naturally enough. Read on, good friend, as patiently, as you can, and perhaps you will be as sorry for Rosanna Spearman as I was, when I found out the truth* [6: 54], парентезні конструкції: *An excellent man, who only wanted somebody to manage him, and, between ourselves, he found somebody to do it* [6: 38].

Оповідач апелює до гіпотетичного читача, коли структурує оповідь, забезпечуючи зв'язок майбутніх, теперішніх і минулих подій: *I spoke, a little way back, of my lady's father* [6: 56] (ретроспекція); *...this was Rosanna Spearman's favorite walk, except when she went once or twice to Cobb's hole, to see the only friend she had in our neighbourhood, of whom more anon (soon)* [6: 50] (проспекція). Таким чином, читач залучається до співпраці, стає ніби учасником творчого процесу. Лексичними засобами інтимізації оповіді є особові займенники *you, we*: *We will take a new sheet of paper, if you please, and begin over again, with my best respect to you* [6: 37].

З метою стилізації розмовного мовлення письменник часто вдається до:

– Еліптичних конструкцій (наприклад, пропущення особових займенників та частини складеного присудка): *Curious, and quite beyond me to account for* [6: 41]; *Quite true – nothing was to be discovered there* [6: 240].

– Оклічних речень, які передають схвильованість мовця: *Lord! what a compliment he will feel* [6: 301], експлікують оцінку повідомлення: *... she had deceived her own mother (good God, under what circumstances!) by a series of abominable lies* [6: 289], відтворюють афективне мовлення: *There it was again! Rosanna had come back, Miss Rachel had taken some resolution out of the common, and my lady had been waiting to see the Sergeant – all within the last hour!* [6: 213].

Отже, синтаксичні конструкції можуть мати не тільки експресивне, але й семантичне навантаження. Вони не лише забезпечують особливу виразність тексту, але й виконують певні стилістичні функції у сприйнятті, розумінні й актуалізації змісту [1: 28].

Важливим структурним елементом стилістичної системи роману є вставлені конструкції. Вони є джерелом постійних оцінних зауважень Бетереджа: *In little things and great, with people she loved and people she hated (and she did both with equal heartiness), Miss Rachel always went on a way of her own* [6: 101], повідомлень про його емоційний стан: *Nothing happened in the night; and (I am happy to add) no attempt at communication between Miss Rachel and Rosanna* [6: 241]; припущень: *Here was an end of any confession on her part (supposing she really had a confession to make)* [6: 240], а також здійснюють цілу низку інших функцій, які розглянуто у нашій статті [7].

Мова Бетереджа має яскраве іронічне забарвлення, що, на нашу думку, є формою вияву естетичних принципів автора. Оскільки автор – текстотвірна категорія, а категорія персонажа вторинна, то образ персонажа у системній сукупності елементів його мовної структури є однією із форм актуалізації естетичної діяльності письменника засобами мови. Оповідач неодноразово кепкує з поведінки інших персонажів роману. Це доброзичлива іронія, яка засвідчує позитивне ставлення до характерів персонажів: *They simply confined themselves to making a mess; and all they spoiled, to do them justice, was the paneling of a door. Mr. Franklin's universal genius, dabbling in everything, dabbled in what he called "decorative" painting* [6: 99].

Часта зміна наративних тонів від нейтральної спокійної оповіді до драматичної, сентиментальної або сатиричної забезпечує емоційність викладу подій, підтримує інтерес читача.

Для адекватного сприйняття та наголошення ключових моментів оповіді автор активно послуговується графічними засобами, а саме, написанням усіх великих літер у слові: *I was something dissatisfied with my daughter – not for letting Mr. Franklin kiss her; Mr. Franklin was welcome to THAT – but for forcing me to tell her foolish story at second hand* [6: 55]; *Rosanna Spearman HAD asked me to go out* [6: 199].

В оповідній структурі роману знаходимо значну кількість сентенцій, які несуть узагальнену комунікативну й естетичну інформацію: *Your tears come easy when you are young, and beginning the world. Your tears come easy when you are old, and leaving it* [6: 256]; *When you are ill-used by one woman, there is great comfort in telling it to another, because, nine times out of ten, the other always takes your side* [6: 258].

Отже, для персонафікованої оповіді роману "Місячний камінь" характерна суб'єктивно-оцінна модальність, яка сприяє інтимізації і діалогізації наративу, дає змогу створити ефект емоційно-інтелектуального спілкування з читачем. Автор активно послуговується одиницями стилістичного синтаксису з метою експресивного вираження, смислового виділення певних компонентів повідомлення, актуалізації активного сприйняття художньої оповіді читачем. Для визначення й уточнення загальних лінгвостилістичних особливостей детективної прози перспективним є дослідження на прикладі індивідуальних авторських стилів представників цього жанру.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Дегтярьова І. О. Стилістичний синтаксис української постмодерністської прози / І. О. Дегтярьова // Українська мова. – 2009. – № 3. – С. 27–38.
2. Ладинак Н. Б. Естетична функція синтаксису прози Івана Багряного : [монографія] / Н. Б. Ладинак. – Кам'янець-Подільський : Видавець ПП Зволейко Д. Г., 2012. – 168 с.
3. Смілянська В. Л. "Святим огненным словом..." Тарас Шевченко : поетика / В. Л. Смілянська. – К. : Дніпро, 1990. – 290 с.
4. Одинцов В. В. О языке художественной прозы. Повествование и диалог / В. В. Одинцов. – М. : Наука, 1973. – 104 с.
5. Падучева Е. В. Виноградов и наука о языке художественной прозы / Е. В. Падучева // Известия РАН. Серия литературы и языка. – 1995. – Т. 54. – № 3. – С. 39–48.
6. Collins W. The Moonstone / W. Collins. – Вінниця : Нова книга, 2007. – 721с.
7. Галайбіда О. В. Стилістичний потенціал вставлених конструкцій у творах Уілкі Коллінза / О. В. Галайбіда // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки. – Вип. 29. – Ч. 1. – Кам'янець-Подільський, 2012. – С. 14–16.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Dehtiarova I. O. Stylistychnyy syntaksys ukrainskoyi postmodernistskoyi prozy [Stylistic Syntax of Ukrainian Postmodern prose] / I. O. Dehtiarova // Ukrainska mova. – 2009. – № 3. – S. 27–38.
2. Ladynak N. B. Estetychna funtsia syntaksysu prozy Ivana Bahrianoho [Aesthetic function of the syntax of prose works by Ivan Bahriany] : [monografia] / N. B. Ladynak. – Kamianets-Podilsky, 2012. – 168 s.
3. Smilianska V. L. "Sviatym ohennym slovom" Taras Shevchenko : poetyka ["By Holly word" Taras Shevchenko: poetics] / V. L. Smilianska. – K. : Dnipro, 1990. – 290 s.
4. Odintsov V. V. O yazyke hudozhestvennoy prozy. Povestvovaniye i dialog [About the language of the prose. Narration and dialogue] / V. V. Odintsov. – M. : Nauka, 1973. – 104 s.
5. Paducheva E. V. Vinogradov i nauka o yazyke hudozhestvennoy prozy [Vinogradov and the language of fiction] / E. V. Paducheva // Izvestia RAN. Seriya literatury i yazyka. – 1995. – T. 54. – № 3. – S. 39–48.
6. Collins W. The Moonstone / W. Collins. – Vinnytsia : Nova Knyga, 2007. – 721c.
7. Halaibida O. V. Stylistychnyi potentsial vstavlenyh konstruktсий u tvorah Wilkie Collinsa [Stylistic Potential of Parentheses in the Works by Wilkie Collins] / O. V. Halaibida // Naukovi pratsi Kamianets-Podilskoho

natsionalnoho universytetu imeni Ivana Ohienka. Filolohichni nauky. – Vyp. 29. – Ch. 1. – Kamianets-Podilsky, 2012. – S. 14–16.

Матеріал надійшов до редакції 13.05. 2013 р.

Галайбіда О. В. Синтаксические особенности речи повествователя в романе У. Коллинза "Лунный камень".

В статье освещается синтаксический аспект языковой репрезентации повествователя в романе У. Коллинза "Лунный камень". Определяется влияние типа художественной речи на синтаксическую структуру предложений. Рассматриваются средства создания экспрессивности, диалогичности и художественной выразительности повествования. Среди них выделены и проанализированы вопросительные и побудительные предложения, эмфатические конструкции, парентезы, эллиптические и восклицательные предложения.

Halaibida O. V. Syntactic Peculiarities of the Narrator's Speech in the Novel "The Moonstone" by W. Collins.

The article reveals the syntactic aspect of the linguistic representation of the narrator in the novel "The Moonstone" by W. Collins. It defines the influence of the type of narration on the syntactic structure of sentences: argumentations and digressions are characterized by composite complicated sentences, simple uncomplicated sentences are characteristic to narration. Syntactic means of expressiveness and dialogue character of the narration are analysed, among them – emphatic constructions (fronting, inverted and cleft sentences), interrogative and inducing sentences, direct address to the reader. Elliptical and exclamatory sentences, parenthetical elements are defined as syntactic means of stylization of the colloquial language of the narration.